Florin DASCĂLU[*]

A FOST FOLOSIT PASUL GHIMEŞ PÂNĂ ÎN VEACUL AL XVII-LEA?

Was Ghimeş Pass Used until the 17th Century?

Abstract: The author of this paper reanalyses the statement of some mediaeval chroniclers, who claimed that Moldavia and Transylvania were connected by only two commercial routes. There was actually a third, through Ghimes Pass, which had started being used as early as in the 15th century, although it did not have a name at that time. Eventually, its importance decreased when compared to Oituz Pass, as the latter was easier to control through guarding systems, and customs points could be more easily established in the area.

Keywords: Moldavia, Transylvania, trade, Ghimeș Pass, Oituz Pass, Trotus Valley

*

Mai multe studii arheologice vorbesc de legături de schimb peste acest pas de la izvoarele Trotușului, încă din perioada eneolitică și epoca mijlocie a bronzului, când el ar fi fost drept loc de schimb între populațiile locale din interiorul arcului carpatic ce dețineau cupru și cele din afara arcului carpatic ce exploatau sarea, beneficiind la un moment dat chiar de fortificare[1].

Schimburile sporadice prin multiple locuri, au împiedicat o vreme autoritățile din cele două entități statale medievale, să exercite controlul locului cu succes, acest lucru petrecându-se doar când punctele cele mai bune de control au fost identificate.

Istoria medievală a ceea ce s-a numit târziu drumul Ghimeșului de pe Trotuș[2], e de fapt istoria populării unui spațiu gol. Oricum multe materiale publicate

---

[*] Doctorand, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", București (delorin24@yahoo.co.uk).

[1] Unul dintre locurile care au beneficiat de acest schimb este situat chiar la debușeul acestui pas- la 8 km SV de izvorul Trotușului, în Ardeal, unde de curând s-au efectuat săpături arheologice. Acest punct se numește Dâmbul Cetății și se află la Șoimeni, com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita. - *Conica săpăturilor arheologice*, campania 2013, p.135-138.

[2] Sunt necesare o serie de lămuriri. Numele de Ghimes –Gymes nu este un unicat în regatul ungar. Astfel există încă din secolul al XIII- cu atestări multiple ulterioare în colecția de documente a lui Georgius Feher –*Codex diplomaticus Hungariae eccesiasticus ac civilis*, Budae 1829-1834, o serie de menționări ale celuilalt Gymes, din Bohemia de această dată. Astfel tom III, vol. 2, p. 93 pentru anul 1226,„Terra Gymes obtenda" „terra Gumes nomine" p.462 „magistro Paulo, dicto Magar, castellano de Gymes"; Tom IV, vol. 3, 1829, din anul

în contemporaneitate asociază această intrare în Moldova cu diverse invazii. Până târziu în secolul al XVII nu există izvoare directe asupra folosirii acestui pas. Am căutat în această scurtă analiză să vedem dacă au existat în Modova medievală, urme ale folosirii anterior secolului al XVII-lea.

Pavel Binder considera pasul Ghimeș ca „legalizat" abia din secolul al XVII-lea[3] deși nu există nici o dovadă ca el ar fi fost folosit sau interzis, dar o serie întreagă de campanii militare sunt amplasate de cercetarea modernă[4], fără dovezi materiale, profitând de imprecizia sau lipsa de informații, ca având loc prin acest pas. Și totuși din amalgamul de informații asociate conjunctural, cu trecerea în Ardeal pe la izvoarele Trotușului, există totuși șanse ca una să se refere la viitorul pas cu numele de Ghimeș. Momentul retragerii lui Matiaș Corvin din Moldova în 1467[5] în contextul în care acesta este prezent la Szent Micloș în Ciuc[6], una dintre soluțiile de la ieșirea din pasul Ghimeș, peste muntele Păgânilor. Acest lucru poate fi

1264 „quod partem terrae Gymes"; Tom V, vol. 1, p. 319; tom VII, vol. 5 p. 88 „Villa Gymes"; Tom VIII, vol. 1, p. 529, din anul 1313 „Magister Paulus dictus Mager, castellanus de Gymes"; Tom VIII, vol. 2 p. 177, „castellanus de Gymes"; p.180 „Demetrium de Gymes" Tom VIII, vol. 4 din anul 1342, p. 614 castellani de Gymes; Tom IX, vol. I,1833, p. 15; 213 in anul 1344 Elisabeth, mater regina, post suum de partibus ultramarinis reditum iura castri de Gymes contra insolventiam Petri de Kolon vindicatin 1349 regele Ungariei Ludovic menționa „*iobagiones nostros de villa Chitar ad nostrum castrum Gymes pertinenti*"; p. 707 documentul CCCLXXXVIII din 1349 menționa pentru prima dată în cadrul unei dispute „relicta Nicolai dicti Forgach, quondam de Ghymes in birsagiis conuincit"; Tom IX , vol. 4 , p. 12 si 214 „castellanus de Gymes, populorum de duobus villis Gymes"; Tom X, vol. 1 p. 278 din 1386 „castrum Gymes "p. 401 „castrum nostro Gymes apellato"; Tom X, vol. II, 1834, doc 260 „magistro Petro, filio Andreae, dicti Forgach...castrum Gymes confirmat" Deja după 1397- p. 475 apare documentar înregistrată o nouă formă „Magistro Petri zis Forgach de Gymes". Pentru un index, incomplet însă a documentelor lui Fejer, Czinár Mór, *Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi – Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója*. Pest, 1866. In schimb conține o serie de explicații asupra evoluției în timp ale acestei zone. „***Ghymes et Ghimes, terra M. Andreae ob salvatam Belae IV. ad Sajó vitám donata***. 1253. IV, 2. 206. — (Jo. et Petrus Forgacli de)." P. 167

[3] P. Bider, „Din geografia istorică a pasurilor din Carpații Orientali", în *File de istorie*, Bistrița , 1974, 3, 16, p. 331-332; autorul este categoric „în primele secole de după întemeiere existau doar două drumuri" p. 325.

[4] Leon Șimanschi, Dumitru Agache, „Un deceniu de ostilitate moldo-ungară, 1460-1469" în vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt-Portret în istorie*, Putna, 2004, p. 334-366, se presupune o trecere a munților prin zona pasului Ghimeș în iulie 1469 de către Petru Aron, pentru a surprinde pe Ștefan cel Mare. O trecere în revistă a supozițiilor despre utilizarea acestui pas în istoriografie la Gh. Burlacu, Ocolul domnesc Trotuș (sec. XV-XIX), Partea a III-a, *Carpica*, XXXI, 11, p. 132-135.

[5] S. Iosipescu, *Carpații sud-estici în evul mediu târziu(1166-1526) O istorie europeană a pasurilor montane*, Brăila, 2013, p. 337- evacuarea din Moldova a armatelor lui Matiaș Corvin 20 decembrie 1467.

[6] Hurmuzachi-Densușianu, *DIR*, vol. II, partea a doua, nr. 154, p. 175-176.

plauzibil dacă reanalizăm izvoarele cronicilor interne referitoare la acest moment. Astfel Letopisețul de la Putna nr. 1 afirmă „Craiu Matiaș a fost săgetat și s-a întors rușinat pe alt drum strâmt și de nepătruns în țara sa[7]" iar Letopisețul de la Putna nr. 2 „s-a întors Matiaș pe alt drum, mai scurt"[8]. Așadar întoarcerea nu s-a facut peste munte, prin pădure ci pe „un drum". Dacă adăugăm acestor informații și unele tradiții locale din zona Moinești[9], putem considera ca plauzibilă folosirea pasului fără nume de la izvoarele Trotușului.

Singura legătură între familia lui Forgach de Gymes din Bohemia și Ghimeșul de la intrarea în Moldova, ar putea consta în acest moment, într-un document din arhivele maghiare, fondul familiei Forgach, semnalizat de puțină vreme chiar în contextul intervenției lui Matia Corvin în Moldova la 1467[10]. Dar, chiar referințele de acolo ale lui Ioan de Fogach, aflat la Ecsed[11], pe domeniul Bathorestilor pe 27 decembrie 1467, unde îi ajung vești despre a treia bătalie din Moldova „*Insuper sciatis quod nos transsiveramus quod nisi deus scit, sed nullus scit nostrarum qou nos portabunt propterea propter deum et propter salutem animarum vestrarum prvideatis ad castrum Gymes, quia tunc nominatuntur Forgacz quando castrum est nostrum*[12]" sunt tot la cetatea familiei din Bohemia pe care am văzut-o atestată și în perioada anterioară ca și castrum. Daca numele poate fi în legătură cu activitatea târzie a unui membru al acestei familii cu acest punct, nu am găsit alte dovezi, documentul invocat mai sus nepermițând totuși asocieri între situația în care Bela al IV-lea donează domeniul Gymes din Bohemia ca răsplată pentru că fusese salvat din fața tătarilor la Sajo și salvarea lui Matiaș Corvin, salvare posibil desfășurată pe la izvoarele Trotușului.

---

[7] P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-romane din secolele XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, București, 1959,p. 49.

[8] *Ibidem*, p.62.

[9] Vasile Anghel, *Moinești-565 de ani de la prima atestare documentară. Compendiu de geografie și istorie locală*, 2002, p. 44-45„În timpul domniei lui Ștefan cel Mare se amintește despre Moinești atunci când, o parte din oastea lui Matei Corvin, regele Ungariei, învins de domnitorul moldovean, în lupta de la Baia, 1467, s-a retras spre Transilvania pe drumul ce trecea prin Moinești. Unde este acum biserica Sfântul Gheorghe din Moinești era o poiență unde au fost îngropați ostașii moldoveni căzuți la datorie în lupta cu o parte din armata ungureasca în retragere. În anul 1998 s-a ridicat în fata bisericii Sfântul Gheorghe un monument simbol, închinat moldovenilor căzuți în lupta cu armata ungara în 1467."

[10] A. A. Rusu – "O sursă maghiară despre bătălia de la Baia", *A.I.I.A A.D. Xenopol*, tom XXIII, 2, p. 713-716.

[11] Totuși greu de crezut că veștile circulau atât de repede încât să ajungă în puține zile la Ecsed lângă Budapesta. Probabil in acest context ar trebui identificat celălalt Ecseg și nu acesta numit de izvoare și Nagyecseg.

[12] A.A. Rusu, *op.cit*., p.718.

A fost vama târzie de la Ghimeș o intervenție arbitrară prin care transilvănenii au luat un cap de pod dincoace de pasul Ghimeș și izvoarele Trotușului? Este vorba oare doar de lipsa de consemnare? Sau frontiera de la începuturi, din acest punct a fost o adaptare ce a ținut cont că în zona de la Ghimeș-Palanca Trotușul își schimba direcția și de la un curs SV –NE, și face o meandră către SE? O întrebare la care nu se poate răspunde cu ușurință.

La început de secol al XVII-lea, acest loc era atestat ca margine comună, într-o ultima micro depresiune pe care o formează Trotușul. Nici dinspre Ardeal nu trecuseră sate dincoace de pasul Ghimeș dar frontiera era deja la curbura Trotușului, dincoace de izvoarele lui, nici dinspre Moldova nu înaintaseră satele dincolo de vărsarea Urminișului în Trotuș, în apropiere de Comăneștiul de astăzi, până la început de secol al XVI-lea. Cu excepția câtorva poieni se pare că în secolele XIV-XVI valea superioară a Trotușului era un teritoriu pustiu, cu păduri, ce a început să se populeze relativ târziu, în secolul al XVIII-lea. O singura excepție așezarea de la Comănești despre a cărei vechime nu avem foarte multe date, cea mai recentă atestare fiind din vremea lui Petru Rareș[13].

Drumul Ghimeșului, în mare parte cel al Trotușului, nu a putut fi un drum de creastă, aliniamentul văii, desele văi de pâraie laterale, abruptul altor creste paralele pe cursul apei, au făcut ca în general, exceptând intrarea și ieșirea din vale, drumul Trotușului să fie drum de albie. De la intrarea în depresiunea Comăneștiului, peste culmea Moinești și dealul Comănești drumul de creastă a coborât și intersectat albia Apei Asăului, unde se afla poiana Borila, de unde își continua cursul către nord-vest prin vale până în locul unde se află astăzi situat satul Straja din comuna Asău. Straja s-a mutat în acest punct, în momentul în care în această zonă s-a circulat pe ambele maluri ale Trotușului și nu doar pe cel prin Poiana Borila cum a fost inițial. Dincolo de Strajă, drumul continua tot pe valea Trotușului dat fiind abruptul vaii și numeroasele dealuri sau masive muntoase întrerupte. La viitorul sat Preluci, termen pierdut astăzi din limbajul uzual, cu sensul de poiană dar și loc de popas, pluralul ne permite să credem că erau mai multe poieni în acel punct, era probabil un prim loc popas, drumețul fiind la jumătatea drumului către pasul Ghimeș. Câțiva km mai încolo, un document de la 1439 amintește de „poiana lui Beleghet”[14] dăruită de Iliaș

[13] Corneliu Stoica, *Valea Trotușului. Enciclopedie*, Onești, ed. Magic Print, 2017, p.233. Autorul invoca un act al oficiului vigesimal din Brașov datat 1542, act ce invocă câțiva negustori din Komeschtin, restanți la plata vămii vigesimei .

[14] „Din mila lui Dumnezeu, noi, Ilie voievod, domn al Țării Moldovei, și fratele domniei mele, Ștefan voievod. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau auzi citindu-se, că această adevărată slugă și boier al nostru credincios, pan Giurgea Moian, ne-a slujit drept și credincios. Și noi, văzând dreapta și credincioasa lui slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă și i-am dat, în țara noastră, Moldova, două sate, anume Moenești și Tătești, și poiana lui Belegheat. Aceasta să-i fie de la noi uric,

voievod împreună cu Moeneștii și Tăteștii lui pan Giurgiu Moian. Suntem așadar într-o primă conexiune între satele de la interfluviul Tazlaului Sarat cu Urminișul, afluent al Trotușului și o poiana de pe drumul către pasul Ghimeș. Așadar, exceptând drumul pe sub munte ce venea dinspre Tg. Trotuș până la Urmeniș, se putea deja ajunge aici și din zona de nord, prin Subcarpați.

Atingerea de către Moldova a acestui punct, această culmea a Moineștiului de astăzi, zonă de interfluviu între valea Trotușului prin intermediul pârâul Urmeniș și Tazlăul Mare prin intermediul afluentului său Tazlaul Sărat, este totuși ceva mai veche. Provozeștii, pe Tazlăul Sărat, mai jos decât localitatea lui Giurgiu Moian, era dat urmașilor lui Ștefan a lui Borilă încă din 8 aprilie 1419[15] marcând astfel părăsirea nucleului inițial al familiei din Câmpul lui Dragoș.

Nu avem informații dacă dincolo de Poiana Beleghet, drumul urca pe creste, valea în zona de vărsare a pârâului Agăș în Trotuș lărgindu-se mult, culmile din vecini fiind fragmentate. Cert este că cel puțin în acest sector dintre presupusa

---

cu tot venitul, lui, și copiilor lui, și fraților lui, și nepoților lui, și strănepoților, și răstrănepoților lui și întregului lui neam, cine va fi cel mai apropiat, neclintit niciodată, în veci. Iar hotarul acestor sate să fie cu toate hotarele lor vechi, pe unde au folosit din veac. Iar la aceasta este credința domniei mele mai sus-scrise, Ilie voievod, și credința fratelui domniei mele, Ștefan voievod, și credința fiului domniei mele, Roman voievod, și credința tuturor copiilor noștri și credința boierilor nostri: credința panului Giurgiu de la Frătăuți și a copiilor lui, credința panului Vîlcea, credința panului Isaia, credința panului Hudici vornic, credința panului Crîstea, credința panului Neagoe logofăt, credința panului Stan Bîrlici, credința panului Mihail Popșa, credința panului Șteful al lui Jumătate și a fratelui său, pan Mîndrea, credința panului Duma de la Neamț și a fratelui său, pan Mircea, credința panului Lazăr și a fratelui său, pan Stanciul postelnic, credința panului Giurgiu Piatra, credința panului Duma Negru, credința panului Vitolt, credința panului Băloș ceașnic, credința panului Berendei stolnic, credința panului Costea al lui Andronic, credința panului Alexandru spătar, credința panului Stanciul comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici. Iar după viața noastră pe cine îl alege Dumnezeu să fie domn în țara noastră, sau din frații noștri sau oricine din neamul nostru, acela să nu le clintească dania noastră, ci să i-o întărească și să i-o împuternicească pentru că i-am dat pentru dreapta și credincioasa lui slujbă. Iar pentru mai mare întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit slugii noastre credincioase, pan Dienis logofăt, să scrie și pecetea noastră s-o atârne la această carte a noastră. A scris Pașca, la Suceava în anul 6947 (1439) octombrie 28." *Documenta Romanica Historica*, Moldova, A, I, 1384-1448, doc. 202, p. 286-288.

[15] *DRH*, A, I, doc. 45, p. 64-65, Alexandru voievod,, dă fiilor panului Ștefan a lui Borîlă, anume Dragomir și Ioanăș, care au slujit mai înainte sfânt răposaților înaintașilor noștri cu dreaptă și credincioasă slujbă, azi ne slujesc nouă cu dreaptă și credincioasa lor slujbă…i-am miluit cu deosebită milă, le-am dat în țara noastră, în Moldova, trei sate în Câmpul lui Dragoș, pe Nechid un sat, unde este casa lor, alt sat Pașcani, al treilea sat Dragotești și un sat pe Tazlăul Sărat, anume *Provezești* și Poiana lui Opriș de la Pârâu pe Tazlăul Mare. Acestea să le fie lor uric, cu tot venitul, în vecii vecilor, lor, nepoților lor și strănepoților lor și răstrănepoților lor, în vecii vecilor. Iar hotarul acestor sate, pe unde le-au făcut hotar pan Șandrișor și pan Iliaș ceașnic".

palancă lui Vasile Lupu și presupusul turn a lui Gabriel Bethlen[16], drumul Trotușului a fost exclusiv pe vale, altfel fortificația Racoczi construită conform unei ipoteze peste vechiul turn , nu ar fi fost construită acolo. Intrând în Transilvania, drumul pe vale se îngustează mult, ne apropiem de izvoarele Trotușului. Drumul vechi, medieval pornea însă prin dreapta peste muntele Pogan, de unde punctul de coborâre putea cunoaște ramificații. Acest loc dar și nume în sine, poate fi la rândul lui o provocare.

Dacă acceptăm utilizarea pasului Ghimeș înainte de atestarea sa documentară târzie, pe acest munte trebuie să se afle cel puțin o etapă intermediară din avansul frontierei Secuimii către punctul său final, de dincolo de izvoarele Trotușului, de la Ghimeș. Din păcate urmele arheologice identificate, sunt toate urme târzii care nu permit nici măcar reconstituirea unui ultim aliniament de prisăci. Sigur având în vedere opiniile repetate ale profesorului Șerban Papacostea ce consideră că zona Bacău a fost printre ultimele teritorii alipite statului medieval al Moldovei, lipsa acestor aliniamente în această zonă nu ar trebui să surprindă.

Revenind la toponimul Pogan, pe unele hărți medievale este așezat în locuri diferite și de multe ori se confundă cu Pogani Havas, vârf înzăpezit[17]. Drumul Ghimeșului începea și se termina din partea secuiască nu cu un munte al schismaticilor, ci unul al păgânilor. Pentru ca el să continue pe apă tătarilor, conform unei etimologii propuse pentru numele de Trotuș[18]. Puțin însă probabil ca numele

[16] Nu am identifica până astăzi documente sau acțiuni care să și probeze existența acestora. Nici măcar călătorii târzii ai pasului nu descriu aceste puncte, primul descris fiind Cetatea Rakoczi. Un site maghiar dedicat castelării maghiare medievale, http://jupiter.elte.hu/terkep.php indica până de curând locul palăncii moldovenești ca fiind cel ocupat astăzi de o stână, cu un plan circular.

[17]Un Pogan Hauassamons, mărturie unicat pe hărțile studiate, este amplasat pe o harta redactată undeva între 1552-1556 de Wolfgango Lazius, la izvoarele Mureșului, puțin dincolo de amplasamentul său real –Hans Meschendörfer, Otto Mittelstrass - Siebenbürgen auf alten Karten: Lazarus/Tannstetter 1528, Johannes Honterus 1532, Wolfgang Lazius 1552/56 în *Historisch-landeskundlicher Altas von Siebenburgen*, vol. 3, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 1996; vezi și detaliile hărții la Măriuca Radu, Țara Bârsei în izvoare cartografice(1450-1699)p. 213-218,ilustrații, în *In honorem Gernot Nussbächer*, Brasov, 2004 pentru ca pe harta lui Thomas Munster din 1550 -*Die Siebenburg, so man sunst auch Transsylvaniam nennt,* un toponim Pog Havas - cu sensul de vârf înzăpezit să fie atestat în zona Brețcu, menționat ca Pretz, către Moldova similar cu atestarea de pe harta *Transilvania: hanc ultra vel Transilvaniam, quae et Panno-Dacia, et Dacia Ripensis, vulgo Sibemburgen dicitu*r, edidit Vienne A. 1566. Nobiliss. atq. Doctiss. Ioes Sabucus Sambucus Pannonius. Vezi și https://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Burzenland.

[18] G. Weigand, Ursprung der südkarpattischen Flussnamen in Rumänien, p. 71-103, în *Jahresbericht des Instituts fur rumanchiche Sprache*, XXVI-XIX, Leipzig, 1921, p. 86.

hidronimului Trotuș să fi intrat în folosință de la izvoarele sale[19]. Numele a apărut în zona de curs inferior a văii, între Târgu Trotuș, apariție târzie de secol al XIV-lea și cea de la Adjud, având în vedere un singur aspect – locuirea.

Printe obiectele lui de inventar sunt o serie de ruine, urme ale vechii cotumanții. Cetatea presupusă a fi existat aici [20], nu a putut fi identificată de cercetători.

Unul dintre debușeele acestui drum, peste Muntele Păgânului este la Mihăileni Ciuc[21] - Csíkszentmihály, atestat de la începuturile secolului al XIV-lea, localitate ce are în punctul de intersecție a drumurilor, o biserică fortificată, zidul

---

[19] Relevantă în această privință ni se pare un argument adus de Dragoș Moldoveanu, în *Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol.1, partea a 4-a: Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789),* Iași, 2006, p. XVII-XVIII. Autorul vorbește despre folosirea în izvoarele de secol al XVIII-lea, despre folosirea în partea de bazin superior al Trotușului a apelativului de râul Ghimeș.

[20] Orbán Balázs- *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, II, Csikszek, 1869, p. 75-76 dar și Mozes Vitos, *Csikmegyei Füzetek. Adatok csikmegye leirásához és történetéhez*, Csik-Szeredában, 1894, p. 87- „A Pogányhavas elnevezése szintén azon ősi időkbe vezet vissza, melyekben őseink még pogányok voltak s majd később a keresztény és pogány vallás közötti harczok vívódtak. A Pogányhavas egyik szikláján mutogatják Sz. László király lóvának patkóját. A Pogányhavasnak Szépviz felőli előfokán egy kápolna romjai láthatók. A hagyomány szerint e kápolnát Sz. László építtette, midőn itt a kunokat megverte : azután pedig táltos lovávala nyomait most is védő szikláról leugratott a völgybe, hol a lezugó tiszta patakban lovát megitatván, azt mondá követőinek: milysz ép viz; s innen eredt a Szépvizpatak és az oda épült Szépviz falu neve. A Pogány-havas nevét a hagyomány onnan származtatja, hogy a pogány székelyek a kereszténység felvételekor üldöztetve, itt áldoztak Hadúrnak. A kápolna fölötti Pogányhavas-tető csúcsára a hagyomány várat helyez, a felhagyott szántóföldek ma is látható mesgyéi körül s azt állítja, hogy ama várban rengeteg kincs van elrejtve.Az ilyen rejtett kincsek után keresők már nem egyszer kisértették meg azok felkeresését. A Pogányhavas szomszédságában levő Széphavas tetején még jól látszanak ama kápolna romjai, hol még ezelőtt egy szá-zaddal a honon kivül levő székelyek és az itthon levők összejőve, bucsuünnepi ájtatosságokat tartottak"; p. 166-167 „Csik-Szentmihály község határáu a nevezetes Pogányhavas keleti részen egy hajdani vár szétporladó romjai láthatók. Az ősi vár a Pogány havas egyik alább eső, tojásdad alakú dombján, a nép nyelvén ma is Várhegynek nevezett kiemelkedésen, Felesik völgyére benézve, sa szomszéd hegyeken lévő várakkal láttani összeköttetésben állott. A várhegy a nem sokára ott elrobogó vasút, illetőleg a tengerszine fölött mintegy 8—900 méter magasan állhat. Erről is, mint legtöbb hasonló ösi várainkról, hogy ki és mikor építtette, nem tudjuk. Figyelmet érdemel itt azon körülmény, hogy Csik központján épen, ugy mint Csik keleti és déli határvonalán a szentgyörgyi „óriási" vártól kezdődő és a csiki Bálványosvár körül fekvő várcsoportulat, itt is a zsögödi, a szeredai, a somlyói, pálfalvi, Csikmegye si várai és Erdtényei. Szentmihályi és Gyimesi várak egy csoportulatot képeznek"

[21] *Sânmiclauș*, atestat în relație directă cu cei de la Comănești și Văsâiești , acuzați că au luat niște vite unui locuitor din satul sus citat, în septembrie 23 iunie 1606 în Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Tării Românești*, vol. 7, Acte și scrisori (1602-1606), București, 1934, doc. 265, p. 287-288; dar și p.287-288.

având guri de tragere la nivelul unui stat de om. Datarea lor nu este cunoscută ar putea fi de secol XVII, cum susține Istvan Botar[22], arheolog la Muzeul Ciucului, din vremea ciumei. Cimitirul satului conform unor prime sondaje datează din secolul al XV-lea.

Un al doilea debușeu al drumului despre munte, este cel de la Nicorești-Csíkszentmi-klós, așezare datată se pare de la începuturile secolului al XIV-lea, a fost menționat la începutul acestui material în legătură cu refugierea pe aici a lui Matia Corvin.

Revenind în Moldova, remarcăm povestea lui Iliaș Sanga și a urmașilor săi.[23] Aflăm din documente că la Vasâiești pe Urmeniș își aveau casa. Iliaș Șanga primea poiana Borâla la Trotuș, și satul Băsești pentru credincioasa slujba. Între proprietățile sale el locuia, nu știm de câtă vreme, în mijlocul lor, relativ aproape de poiana Borila. Cealaltă proprietate a sa de la Băsești-Bosești la 1443 se afla mai sus, dincolo de șaua Moineștilor, către nord, pe cursul superior al Tazlaului, la vadul apei. Acest loc se află pe drumul de sub munte către Piatra lui Crăciun, în apropierea trecerii dintre depresiuni. Vama veche de la Tazlău, ce apare de timpuriu în documente ca fiind în administrarea vămii de margine de la Bacău[24], se afla în imediata sa apropiere. Un loc așadar nu lipsit de importanță strategică. Chiar dacă nu avem argumente, e posibil ca Iliaș Csango să-și fi făcut de puțină vreme casa la Urmeniș. Moșia unde își avea casa să fi venit ca recompensă și motivare. Toate cele 3 domenii ocupă poziții de control a drumului ce leagă pe sub munte, Tazlăul cu vama sa timpurie[25], de pasul de trecere de la izvoarele Trotușului și de Bacău prin drumuri laterale de legătură.

---

[22] In 2016 Istvan Botar a efectuat o săpătură sondaj la Mihăileni Ciuc. Consideră că în afara de biserica fortificată de la Cârță Ciucului, nu a existat în zona Ciuc o altă biserică fortificată, mai devreme de secolele XVII-XVIII. Acest lucru a fost posibil datorită poziționării periferice a scaunului și zonei Ciuc. Convorbire particulară, nu există încă un raport de săpătură. Despre săpăturile la singura biserică fortificată din zonă, Istvan Botar, A Csíkkarcfalvi nagyboldogasszony plébániatemplom régészeti kutatása (2011–2012), în *A Csíki Székely Múzeum évkönyve*, VIII, 2012, p. 9-26.

[23] Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Stefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1931-1932, p. 155-159; Domeniul Șanga se pare că s-a extins nu doar în poiana Borila, peste dealul Comăneștiului în zona Urmeniș, dar și dincolo de vărsarea Urmenișului în Trotuș, pe ambele maluri ale Trotușului în Poienile Podena și Runcul, din care se întărea a patra parte, de către Alexandru Lăpușneanu aflat la Huși, nepoatelor lui Iliaș Sanga, Maria și Draghița pe 9 aprilie 1560 vezi C. Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 353-354. Practic domeniul Sanga bara întreaga vale a Trotușului.

[24] *DRH*, doc. 101, p. 115, atestare din 6 februarie 1431.

[25] Vama Tazlăului atestată pe 6 februarie 1431 prima dată deja sub administrația vameșilor de la Bacău.. D.R.H., A, Moldova; vol. 1, p.13-16, nr.10, primul document al domniei lui Alexandru cel Bun; Constantin Tofan, *Evoluția sistemului vamal moldovenesc din secolul al*

Atât Giugiu Moian cât și Iliaș Șanga, sunt răsplătiți fiecare cu 2 sate și o poiană. Întâmplător sau nu, aceasta era probabil valoarea credinței, al credincioasei slujbe. Să fi avut o funcție similară? Să fi fost acel loc apropiat de interfluviul dintre Tazlaul Sarat și Urmenis afluent al Trotușului atât de solicitat în acei primi ani a veacului al XV-lea? Puțin probabil ca serviciile prestate domnului să fi avut loc în altă parte. Credincioasa slujbă, anterior anului atestării 1443, era foarte posibil legată de paza mărginii și nu de vămuirea locului. Vama se încasa în această zona de sub munte la Tazlău, dincolo de moșia lui Iliaș Șanga de la Băsești. Ulterior remarcăm apariția unui nou punct de vamă la Lucăcești, atestat la 1582, de unde se va muta la Comănești la sfârșitul secolului al XVII-lea începutul secolul al XVIII-lea[26]. Nu există documente pentru un punct de vamă atestat mai devreme sau mai aproape. Ceea ce nu înseamnă că ele nu au existat.

Contemporan cu punctul de vamă de la Tg. Trotuș - 1408 ca atestare, este însă un alt punct de vamă mai în nord, cel de la Tazlău. Atestat ca vad încă de la 1400 iar ca vamă între 1431-1576[27]. Doua din proprietățile întărite sunt două așezări aflate în proximitate, maxim 10 km. Astfel este menționată Poiana Borâla, despre care se afirmă expres că este la Trotuș, și Vasâiești-ul la Urminiș[28] acesta din urmă fiind și astăzi numele unui pârâu afluent al Trotușului ce își are gura de vărsare astăzi pe teritoriul viitoarei localități de vamă-Comănești.

Documente și acțiuni târzii, în mare parte de secol al XIX-lea, ce au avut drept scop delimitarea de moșii prin intermediul instanțelor de judecată, pe fondul revendicărilor noului sosit în zona Trotuș, boierul Ghica- Comănești, cumnat al domnitorului Alexandru Moruzzi, permit a se întrezări cum arata de fapt cursul superior moldovenesc al Trotușului[29].

XIV-lea până la începutul secolului al XIX-lea, Rovimed, Bacău, 2014, p. 42. Vadul de la Tazlău- este atestat încă din 1400 cum semnalizează același autor.

[26] Constantin Tofan, , *op.cit.*, p. 66, 70.

[27] *Ibidem*, p. 80.

[28] Numele acestui râu, dacă nu căutăm o etimologie turcică de „apă de păduri" orman –su , având în vedere că izvoarele sale se află în muntele Tașbuga, atestat local și cu dublura românească Piatra Boului dar si Pârâul Boului, conform explicației din dicționarele limbii române care traduc acest cuvânt, atesta atât prezența armenească în zonă cât și pe cea ungurească așa cum lasă să se vadă forma de pronunție a cuvântului preluată în limba română fie ca Ormeniș sau ca Urmenis si nu ca Armeniș.

[29] O analiză detaliată a documentelor și acțiunilor în instanță pentru moșiile si drepturile de moștenire de la Trotuș și Comănești se poate consulta la Ghe. Burlacu, Ocolul domnesc Trotuș (sec XV-XIX), *Carpica*, XXVII, 9, p. 97-104 dar și la C. Stoica, *Dicționarul istoric al localităților troțușene*, Onești, 1998, p. 93-96; idem, *Enciclopedia Văii Trotușului*, 2017, p. 232-235 fără indicare a surselor însă.

De la punctul de strajă și vamă de la Comănești, a cărui atestare mai nouă îl aduce în prima jumătate a secolului a XVI-lea,[30] și până la hotarul transilvan de pe Trotuș, existau în momentul procesului atestate nu mai puțin de 4 poieni. În ordinea lor dinspre Moldova către punctul de graniță, acestea erau: *poiana Borila*- despre care știm astăzi că se afla în imediata apropiere a Comăneștiului, pe teritoriul de astăzi al localității Asău[31], *poiana Prelucilor*[32] cu atestare ceva mai târzie, cu un nume ce indică nu doar o simplă poiana ci și un posibil loc de popas, care nu ar fi exclus să fie mult mai veche decât momentul primei atestări, *poiana lui Beleghet*[33], cea mai veche ca atestare. și la o distanță destul de mică de hotarul Moldovei, *poiana Buruieniș*[34].

Putem constata din această înșiruire de poieni că cea mai veche ca și atestare, poiana Beleghet- poartă un nume de influență maghiară. Originile sale ar trebui să fie familia de cuvinte a substantivului „belyeg" atestat cel mai devreme în secolul al XVI-lea cu sensul de semn de proprietate sau mai degrabă a formei verbale „belyegeltet" cu sensul de a dispune să fie marcat, să fie făcut un semn cu fier înroșit[35]. Așadar poiana lui Beleghet dăruită de domnul Alexandru cel Bun era un loc cunoscut prin semnele de marcaj, un loc marcat și nu își avea originea într-un antroponim. Faptul că se folosește o titulatură maghiară într-un act oficial al cancelariei Moldovei, indica cel puțin o recunoaștere reciprocă a celor doi vecini de hotar al acelui loc. Indirect este un indiciu asupra acestei moșii întărite care avea un rol special și nu era o simplă proprietate. Când anume fusese făcut acel semn, cu

---

[30] Această propunere de reamplasare cronologică, aparține lui C. Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 233. Astfel în registrul oficiului vigesimal al Brașovului citat de autor, apar numele unor negustori restanți la plata vigesimei, fiind astfel consemnați Gegeni, Bogdan, Aldew, Pea, Stepan și Gywl din Komeschtin în 17 iunie, probabil 1542 .

[31] Ghe Burlacu, *Ocolul domnesc, II*, p. 103 identifică chiar un material aflat la arhivele statului Bacău din 25 octombrie 1843 în care urmașii lui Iliaș Șanga de la Vasâiești, revendicau în fața domnului poiana Borila care era in vecinătatea Asăului lui Dimitrie Ghica, Asău care este "*megieș cu cotuna Borila, că Asăul cu 100 de case locuitorești ar fi fost și el Borila*".

[32] Idem, *Ocolul*, II, p. 100.

[33] *Ibidem*, II, p. 99-100; prima atestare după documentul de secol al XV-lea, este de secol XVII, la 23 iunie 1606 este sub forma de *Belligabull* în ungurește tradus ca *Belligat* ceea ce îndepărta termenul de originile sale prin reluare termenului românesc în maghiară. A.Veress, *Op. Cit*, vol. 7, p. 311-312. Cele 80 de oi luate de la Ion Antal de Oprea Cabola și Bokor dar și de la Andrei Gegeș încă 80, din zona poienii nu puteau fi decât confiscate de proprietarii poienii care erau și slujbași ai străjii.

[34] *Ibidem*, II, p. 102-103.

[35] Szabo T. Atilla- *Erdélyi magyar szótörténeti tár***-** *Dicționar istoric al lexicului maghiar din Transilvania* **-***Historisches Wörterbuch des siebenbürgisch-ungarischen Wortschatzes*,Budapest, Akademia Kado, Bukarest -Kriterion, 1975, vol. I, A-C, p. 775-776.

siguranță la un moment anterior intrării în „exploatarea" lui Giurgiu Moian. Așa cum vom vedea această poiana ca și celelalte 3 au avut un regim special care nu pot fi analizate decât parțial din perspectiva locului obținut prin curățarea pădurii care din momentul curății intra în folosul celui ce muncise la deschiderea lui și care astfel îl putea lăsa ca moștenire sau să îl vândă, entopicul cu determinant personal fiind un semn al proprietății, distincție între obștesc și privat, între defrișări colective ale întregii comunități și a celor individuale[36].

Cea de-a doua poiana, Borila poate fi legată, chiar dacă nu putem aduce în sprijinul teoriei decât proximitatea spațială și cronologia, de momentul prezenței familiei Borilă, stăpână peste satul Provozești pe malul Tazlăului Sărat, în interiorul culmii Moineștiului, încă din 8 aprilie 1419[37]. Faptul că o poiana se numește Borila, aflată la un capăt al culmii Moinești, peste dealul Comăneștiului apare aproape simultan cu sosirea acestei familii în zona, la celălalt capăt al Culmii Moinești, la maxim 10 km distanță, nu poate fi un accident. Poiana cu acest nume, cel puțin rezultat al lăzuirii ei de către Borilă, poate chiar Ștefan, poate fii săi, pe domeniul domnesc, fără să avem știință că ar fi existat un act, trece în 1443 în stăpânirea lui Iliaș Șanga, fără să știm un motiv, care își făcuse casă și se așezase ceva mai aproape, pe Urmeniș. Cronologic prezența Borileștilor la Trotuș, și inclusiv prezența Moldovei ca stat pe în acest punct de trecere către pasul de la izvoarele Trotușului este cel puțin de la 1419, privind în context general, nu mai timpurie decât prezența documentară în zona Oituz-1408 atestarea târgului de la Trotuș, 1410 atestarea satele de pe Cașin și Oituz proprietate a fraților Domocuș. La o privire atentă asupra acestui actului Borileștilor, remarcăm printre cei ce întăresc acest ultim act semnalizat, chiar pe Domocuș Stolnic. Nu e imposibil ca și poiana lui Beleghet-Bilighet cum se pronunță și astăzi, la fel de bine individualizată documentar când se face donația către Giurgiu Moian să fi avut măcar un document mai vechi sau să fie rezultatul curățirii ei de către un familiar al domniei sau al locului, oricum un

---

[36] Vlad Cojocaru, *Toponimia văii mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, ed. Demiurg, Iași, 2005, p. 122-123.

[37] *DRH*, A, I, doc. 45 p. 64-65; C. Burac- *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, ed. Academica, București, 2002, p. 36 vede în Ștefan Borilă și prezența sa în interiorul Câmpului lui Dragoș, un contemporan al descălecatului; C. Stoica, *Enciclopedia*, p. 349-350 susține amplasarea Poienii lui Opriș de la Pârău, pe cursul superior al Urminișului unde a fost satul Pârâu deși în document se specifică expres „pe Tazlăul Sărat". Sigur apropierea dintre bazinul Urminișului, afluent al Trotușului și a Tazlăului Sărat, afluent al Tazlăului mare, este foarte mică în apropiere de izvoarele Urminișului din muntele Tașbuga. Existența acestei poieni și ulterior sat, l-ar face cel mai avansat punct din pădure în această zonă și ar fi încă o dovadă în plus privind activitatea acestora în sistemul de apărare al frontierei medievale. Poiana lui Opriș la rândul ei, dacă se vor găsi și alte urme ale prezenței sale și excludem posibilitatea transformării sale într-un sat Oprișești, ar putea avansa cronologia locului sub stăpânirea Moldovei în această zonă.

cunoscut. Aceste acțiuni au avut loc fie ca efect, fie ca și cauză prezența celor sus numiți, răsplătiți pentru serioasă slujbă, în sistemul de apărare frontalieră timpuriu, din zona ce ducea către izvoarele Trotușului și de acolo prin pasul ce se va numi târziu Ghimeș, peste munte în Transilvania.

A treia poiana ca atestare-Poiana Prelucior, este un termen slav cu echivalent românesc, destul de întâlnit în evul mediu, ba chiar cu un echivalent de secol XV relativ apropiat, în zona Tazlăului, cu care a fost și confundat voit la momentul vânzării moșiei în secolul XIX când a fost scoasă din ocolul domnesc[38].

Cea de-a patra poiana, Buruienișul un termen clar românesc, sub care e și redat în documente. Probabil ca și origine ultima apărută, cea mai nordică oricum, în apropiere de Palaca atribuită lui V. Lupu, în lista acestor poieni medievale dintre Comănești/ Văsâiești și pasul Ghimeș. Așadar ultimele două poieni atestate, nelegate de numele unei persoane, pot fi dovadă desțelenirii colective prima fiind rezultatul staționării repetate în acel loc al călătorilor ce au tranzitat acest drum iar cea de-a doua era rezultatul abandonării și revenirii asupra unui posibil runc, nesemnalizat anterior.

Indirect, prezența poienilor în zona către izvoarele Trotușului, presupun existența unui drum care să intersecteze vadul[39], dacă nu să meargă direct prin el, acest lucru fiind acceptabil pentru unități de cavalerie, dar dificil când o armată aducea cu sine care și alte mijloace de asediu, mai ales în vreme de dezgheț sau ploi puternice. Așadar, dacă vom asocia drumul care leagă aceste poieni de informațiile cronicarilor, în special cele 2 letopisețe de la Putna, nr. 1 și nr. 2, citate anterior[40], suntem în prezența încă a unei dovezi că și pe acest pas s-a circulat cel puțin din secolul al XV-lea.

Analiza documentelor târzii și coroborarea lor cu documentele medievale, indică clar că în teritoriul acestui ocol al Trotușului, a cărui ultimă moșie domnească a fost moșia Comăneștilor[41] au fost înglobate la un moment dat și poieni care au avut un alt regim, fuseseră donate „pe vecie" de domn unor persoane private – Giurgiu Moian și Iliaș Șanga pentru credincioasă slujbă așa cum am văzut anterior. Putem bănui un act de confiscare, unul de schimb sau de condiționare a proprietăților

[38] Poiana Prilucilor, aflată în proprietatea medievală a familiei Dinga, atestată pe 31 iulie 1656 alături de alte proprietăți în zona Tazlăului.

[39]Vezi mărturia de secol XVII a lui Antonio Giorgini care menționează 29 de treceri al Trotușului în partea sa superioară, cumva mult mai acceptabil decât trecerea de 47 de ori a râului Oituz. Sigur, nu se punea problema de debit. Ștefan Andreescu (coord.), *Călători străini despre Țările Române*. *Supliment*, Editura Academiei române, București, 2011, p. 220-221.

[40] Vezi notele 8 și 9 .

[41] Ghe. Burlacu, *op. cit.*, III, p. 97-99.

respective de actul de strajă, paza a marginii sau poate chiar o astfel de condiționare încă de la momentul donației fără ca ea să apară însă și în text.

Lucrurile sunt foarte clare în privința moșiei Borila, care practic se află pe malul Trotușului, peste un deal de satul Văsâiești „unde a fost Iliaș Șanga" și vedem în acțiunile celor din Vasâiești îndârjirea cu care își susțin cauza în lupta de la 1806 cu boierul Ghica Comănești- toți erau urmași ai lui Iliaș Șanga sau acesta fusese conducătorul cetei inițiale care și-a împărțit proprietatea cu „ceata". Poiana Borila devenise o proprietate în devălmășie a satului având însă masa succesorală comună, condiționată, pentru că a existat o continuitate.

Altfel stau lucrurile în privința poienii Beleghet care se afla la nu mai puțin de 20 de km față de proprietarul ei inițial Giugiu Moian și satele sale Moeneștii și Tăteștiii, situație în care asistăm la o schimbare de proprietar fără urme documentare.

Satul lui Moian, conform cercetărilor lui Ghe. Burlacu, era în afara ocolului domnesc Trotuș, dar el a supraviețuit perioadei fără să avem informații că s-ar fi transformat în siliște la un moment dat. Așadar, undeva imediat după actele de donație din prima jumătate a secolului al XV-lea au apărut modificări substanțiale în privința stăpânirii unor moșii private, aflate pe cursul superior al Trotușului, moșii ce au redevenit domnești. Un indiciu în a rezolva dilema este oferit de cea de-a doua moșie dăruită lui Giurgiu Moian în 1439. Următoarea atestare a Tăteștilor este în 3 martie 1527 când printr-un document emis la Hârlău, Petru Voievod dăruiește mănăstirii Tazlău satul de pe Tazlăul Sărat, cumpărat de el cu 580 de zloți tătărăști de la copii Nastei, fiica lui Maxim staroste, care, așa cum expres menționează acest document, cât și următoarea întărire din 1530, avea privilegii de la Bogdan și Ștefan[42] voievozi. Sunt suficiente motive să credem că Maxim staroste nu era un urmaș a lui Giugiu Moian ci fie primise satul pentru slujbă credincioasă fie îl cumpărase. Soarta poienii Beleghet, poate fi lămurită doar de documentele târzii. Ca și Comăneștiul, și poiana Beleghet cunoscuse în timp o succesiune. Considerăm că o parte a acestei moșii a fost privată și astfel se explică actele de succesiune pentru „partea Șosească" din poiana Beleghet întărită lui *Grigore ereiu* în 3 martie 1715, actele de vânzare din 1783 și 1786 de către Vasile Donosie ot Dărmănești către Sandu Longinescu a altor părți din poiana Beleghetului în paralel cu actele domnești din 17 iulie 1766 și 4 decembrie 1804[43] prin care se reafirma că poiana Beleghet este în posesia moșiei domnești Comănești.

Un alt lucru pe care îl putem vedea în documentele târzii emise de diverse instanțe, este apariția așezării de la Comănești care împarte uzufructul celor 4 poieni

[42] Probabil Stefan cel Mare, deși nu obligatoriu.
[43] Documente descrise de C. Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 192.

cu cei de la Vasâieşti, cu care se aflau în hotar, aşa cum menţionează expres documentele, mult mai vechi şi probabil singurii rămaşi din cei ce controlau marginea încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Putem considera fie că cele două poieni nou intrate în disputa târzie- Prelucile şi Buruienişul au fost rezultatul deştelenirii comune a celor de la Comăneşti şi Văsâieşti pe teritoriul domnesc, deşi în 1636, pe 4 iulie, poiana Buruienişul fusese răscumpărată. Acea poiana aparţinuse lui Bejan paharnic, împroprietărit de puţină vreme acolo, poiana fiind confiscată de domnie după ce în ea avusese loc o crimă şi dată iar celor de la Comăneşti care o răscumpără. Cele două poieni le aparţineau ca şi drept de uzufruct cel puţin celor de la Comăneşti, încă de la începuturile aşezării şi a implicării lor în apărarea frontierei.

Documentele târzii de hotărnicie a moşiei Ghica-Comăneşti, care în prima faza preia doar partea de sus, domnească, anume Susenii, din aşezarea propriu zisă de la Comăneşti cu cele 4 poienile sus citate, de pe drumul către izvoarele Trotuşului, permit totuşi identificarea începuturilor aşezării de la Comăneşti. Aflăm de pildă că partea răzeşească, Josenii, a fost constituită în jurul proprietăţilor a 8 „moşi", din care 6 părţi ajung în cele din urmă în proprietatea Ghiculeştilor de Comăneşti[44]. Chiar dacă pe moment nu putem aprecia momentul cronologic în care cei 8 răzeşi s-au aşezat la Comăneşti, acesta nu poate fi conform ultimelor date intrate în circuitul ştiinţific, mai târziu de prima jumătate a secolului al XVI-lea. Documentele emise din afara perioadei analizate, prin intermediul instituţiei martorilor, indică legături între cei de la Comăneşti şi cei de la Vasăieşti cu cea de-a treia aşezare menţionată în actul de donaţie iniţial către Iliaş Şanga- moşia Băseştilor[45]. Dincolo de legăturile inerente care apar în timp din vecinătatea spaţială, rămâne de văzut dacă aşezarea de la Comăneşti nu a apărut ca urmare a mutării unei părţi a celor de la Văsâieşti la Comăneşti şi a revendicării astfel a unei moşteniri comune.

Din zona de interfluviu care separă interfluviul Tazlăului Sarat, afluent al Tazlăului Mare de Urmeniş, afluent de stânga al Trotuşului, aproximativ la 8 km de

[44] C. Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 233-234 Probabil vom putea afla începuturile aşezării răzeşeşti de la Comăneşti, când vom identifica cel puţin un act de întărire pentru unul dintre cei 6" moşi" ai Comăneştiului, atestaţi de documentele citate în sus pomenita lucrare. La 1783 se vorbea de partea de Comăneşti cu origini de la „bătrânul Călmăţui"; în 1805 Ghica Comăneşti cumpăra moşiile provenite din alţi 5 bătrâni –Alexa, Procopie, Buzilă, Sechel, Moisei. Aşadar după numele „moşilor " săi, viitorul loc de vamă de la Comăneşti era un amestec de populaţii, evident colonizaţi într-un anume scop, aşa cum indică prezenţa lui Sechel - secuiul. Nu este de ignorat însă nici numele bătrânului Călmăţui, ale cărui origini se pot regăsi în verbul turcic *kalmak* - a rămâne în urmă. Succesiunea nu a avut loc sub auspicii unice.

[45] 3 febr. 1636, Stoica, *Enciclopedia 2017*, p. 233.

Trotuș[46], astăzi orașul Moinești, se pare că s-a exercitat controlul asupra intrărilor pe Trotuș dinspre/către Ardeal, la nord de pasul Oituz în primele decenii ale veacului al XV-lea. În jurul acestui punct din Subcarpați, au luat naștere numeroase localități, practic a fost o explozie demografică în prima jumătate a secolului al XV-lea.

Această zona de interfluviu se termină către vest într-o altă culme joasă numită astăzi Dealul Comănești, terasă a Trotușului, interfluviu între râul Trotuș și afluentul său de stânga, râul Apa Asău. Acesta este locul târziu al vămii de la Comănești și loc de început al drumului prin munte, către pasul Ghimeș.

Un punct de pe această culme, numit până astăzi Cetățuia în amintirea acelui punct al vămii din secolele XVII-XVIII conform săpăturilor arheologice, își are propriile elemente de arhitectură. Șanțul artificial încă vizibil săpat deasupra Cetățuii la câteva sute de metri, puțin atipic - în lungul râpii, poartă un nume de influență maghiară dar fără echivalent în dicționarul limbii maghiare vechi - hârnău[47]. Dacă este un separator de moșie târziu sau face realmente separația între drumul vămii și eventuale poteci de evitat vama – astăzi existând cel puțin o alternativă la acel drum, drumul Gherteșoii care ajunge tot pe culmea Moineștiului, putem doar presupune.

Dincolo de prezența vis a vis de acest loc târziu al vămii propriu zise a vestigiilor unui sat din epoca bronzului[48], semn al poziționării excepționale, acest punct al vămii târzii își are propriile sale elemente de inventar. Înainte de construcția podurilor peste Trotuș cât și a coborârii așezării Comănești de pe dealul Comănești, terasă a Trotușului, în vale, cursul drumului spre nord trecea pe această culme plată de unde se cobora sau se urca pe drumul numit Hulă[49] drum de care sau pe poteca numită ”pe picior” către vadul de la Apa Asău, evitând confluența Asăului cu Trotușul, precum și vadul acestuia din urmă, mult mai adânc, pentru ca următorul popas să fie în punctul numit Strajă, atestat în primul deceniu al secolului al XVIII-lea pe harta lui Dimitrie Cantemir[50].

---

[46] In acel punct, numit de geografie astăzi chiar Șaua Moineștiului, s-a dezvoltat chiar satul lui Moinea, contemporan cu Iliaș Sanga.

[47] Atila T. Szabo, *Op. Cit*. Vol V, He-Ju, 1993. Nu am putut identifica un echivalent maghiar plauzibil. Acest nume cu sensul de șanț, râpă, este specific văii Trotușului și există și la celălalt pas al Trotușului- de pe Valea Uzului prin Dărmănești. Suntem așadar în prezența unei forme unice ce indică și ea unicitatea locului.

[48] Cod în repertoriul arheologic național RAN: BC-I-s-B-00701 iar in lista monumentelor istorice LMI: 21132.01. In contextul acestor săpături au fost înregistrate și urmele vămii de secol XVII-XVIII, urme care până de curând se puteau vedea sub forma unor beciuri.

[49]Interesantă este etimologia acestui termen în dicționar- drum peste un deal cu vârful prăbușit. Cf. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

[50] Harta originală a lui Dimitrie Cantemir indică pe frontiera de vest două toponimice Straja-unul pe Trotuș, celălalt la nord, pe drumul Sucevei. Conform copiei după harta lui D. Cantemir în format electronic oferită de domnul Vlad Alexandrescu- autorul articolului –

Aici apare întrebarea dacă anterior înființării vămii de la Comănești și a fortificării sale cu așa numita Cetățuie, în acest loc nu a existat realmente un punct de observație de tip strajă, punct de permanență, unde ar fi putut să își desfășoare activitatea cei răsplătiți pentru credincioasă slujbă precum Iliaș Șanga care, așa cum am văzut își avea casa într-o parte laterală a acestei culmi iar de cealaltă parte deținea poiana Borila. Este puțin probabil ca satul Straja de astăzi, dincolo de valea Apa Asău, să fi funcționat ca strajă în acel punct de ieșire din depresiunea Comănești cel puțin din secolul al XV-lea. Punctul unde astăzi a apărut satul Straja, semnalizat și în hărțile mai vechi de secol al XVII-lea, este un punct colector a cel puțin doua drumuri paralele de –a lungul Trotușului. Dacă acest punct de strajă a existat, și mutația a avut loc, a fost pentru a se evita pierderea controlului asupra gurii de vărsare a Apei Asăului, afluent de stânga al Trotușului, care, așa cum vom vedea, a putut fi traversat din lateral, mult înainte ca un drum pe Valea Muntelui să fi existat în lungul văii.

Dacă urmărim cu atenție modul în care s-au suprapus și succedat până târziu în secolul al XIX-lea, sistemul de strajă și de vămuire de margine[51] al Moldovei, observăm cu ușurința o treptată succesiune. Când localitatea de vamă de margine avansează, ea înlocuiește de fapt vechea localitate de strajă fără ca ele să se suprapună prea des. Când în secolul al XVIII-lea se vorbește despre vama de la Comănești sau străjerii de la Comănești, informații indirecte afirmă că exista încă de la începutul secolului al XVII-lea o mică fortificație mult mai la nord de Comănești, la Ghimeș Palanca, replica în oglindă a cel puțin unui turn a lui Gabriel Bethlen, voievod al Transilvaniei, care a dispus un întreg program de fortificații în lungul pasurilor cu Moldova. Chiar dacă sunt doar supoziții fără argumente materiale descoperite. În acel moment, din primele decenii ale secolului al XVII-lea, rezultat probabil al creșterii demografice, al unor conflicte de margine dar și al necesității retrasării vechii frontiere ”de pe cumpăna apelor” frontiera Moldovei își încetase funcția. Devenise o graniță punctuală și nu o zonă vagă de demarcație.

Fortificarea însă se suprapune unei folosiri anterioare, deja a existenței unor drumuri, a unor probleme care aveau nevoie de soluții.

Un alt aspect pe care nu trebuie să îl neglijăm, dincolo de posibilitatea ”navetei” între locul de origine al străjerilor Comănești și lungimea văii Trotușului până la Palanca domnească ulterioară, aflată la circa 30 de km distanță, este

„Autour de la carte de Moldavie par Démètre Cantemir”, în *Revue des Études Sud-Est Europeenne*., XLIX, 1–4, p. 139–188, Bucarest, 2011, doar anexa de la p. 188, copia de la Dresda, fiind după adevarata hartă a lui Cantemir.

[51] Am ales acești termeni tocmai pentru a sublinia indirect și existența vămilor interioare, după cum subliniază cea mai noua lucrare dedicată vămilor medievale ale Moldovei semnată de Constatin Tofan, *Op.cit*. p.66.

permeabilitatea laterală atât vestică cât și estică a văii Trotușului, între văile Oituzului și izvoarele Trotușului, dar și pe celălalt mal al Trotușului, către valea Tazlăului, via Apa Asău.

Dacă Carpații în aceasta zonă au și culmi stâncoase, împădurite, cu vârfuri înalte-imposibil de trecut, există totuși văi laterale ce străbat adânc această zonă. Afluent de dreapta al Trotușului, Ciobănușul[52] avansează peste 80 de km dincolo de talvegul apelor Trotușului și pătrunde în Secuime până ce doar o culme stâncoasă îl desparte de defileul Oltului . Dacă pe aceasta vale nu au apărut sate în evul mediu ci probabil ca și astăzi, doar din partea secuiască au înaintat acele cătune, așezări incipiente de câteva case izolate în pădure- ce își au originea în acel ungurism medieval katona, cu sensul de paznic, străjer[53], alta este situația pe valea laterală a cursului Trotușului, paralelă cu valea Ciobănușului și anume – Valea Uzului.

Transformată în pas oficial al Moldovei în secolul al XVIII-lea, menționată simultan ca și existență cu punctul de strajă și vamă de la Comănești-1718,[54], valea Uzului cu satul de secol al XVIII-lea de la Poiana Uzului, fusese probabil doar o potecă puțin cunoscută și tranzitată anterior. Sarcina protecției ei aparținea târziu în 1757, locuitorilor de la Dărmănești[55]. Acest drum alături de poteca pe sub muntele Lapoș sunt tot parte a responsabilităților târzii, de secol al XVIII-lea al celor din Dărmănești, probabil ceva mai vechi decât atestarea documentară. Oricum și în acest caz târziu asistăm la calitatea plăieșilor de proprietari ai unor poieni. Astfel Anton din Dărmănești, *plăiaș al Măriei Sale* dona poiana Roncii din preajma locului de Strajă domnească, de sub muntele Lapoșu, pentru înființarea unui schit ce se va numi ulterior Schitul Lapoș[56]. Numele său este adesea citat în legătură cu veche populație turcică a uzilor. Nu este o soluție imposibilă dacă avem în vedere contextul general al zonei. Din lipsa unor date scrise, nu riscăm interpretări și analize.

---

[52] Burlacu C., *op.cit*., III, p. 132 pentru o identificare a localităților din preajmă și cu câteva traversări medievale armate ipotetice.

[53] Unul dintre ele se numește astăzi- Ofa.

[54] Cele mai vechi documente identificate ca menționând Comăneștiul de la Trotuș, punct de vamă atestat târziu însă, au fost până acum ceva vreme de secol al XVII-lea. Hoții de la Comănești erau acuzați că au furat niște vite din Târgul Secuiesc. Pentru atestări de secol al XVIII, în special din Condica lui C. Mavrocordat - N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București. 1904, VI, p. 209-220, 223. Ultimele cercetări întreprinse de prof. C. Stoica în lucrarea *Enciclopedia văii Trotușulu*i, Onești , ediția 2017, p. 232-233, vin cu un document nou ce permite coborârea existenței orașului în 1542 cu mai mult de 50 de ani.

[55] Alexandru I. Gonța- *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele al XIII-lea –XVII-lea*, București, 1989, p. 113, citează documente din Arhivele Statului București, Fondul Arhiepiscopiei Romanului, XXIII/11,13.

[56] C. Bobulescu, *Sihăstrii și schituri de pe Valea Trotușului*, București, 1946, p. 401.

Oricum analiza câmpurilor toponimice din zonă, efectuată de puțină vreme de Vlad Cojocaru care remarca că Uzul nu este doar un afluent al Trotușului dar desemnează și un afluent al Oltului. Aceste nume reprezentă de fapt o polarizare de la numele culmii muntoase ce desparte cele două ape sau de la trecătoarea ce desparte cele două bazine[57], având în vedere că Uzul moldovenesc este atestat ca nume abia în secolul al XVII-lea[58] deși în zona au fost semnalizate așezări încă din veacul al XV- lea, o soluție de identificare a acestui pas ca loc de trecere, trebuie căutata și în celălalt capăt al pasului Uz, în Secuime. Dacă prima așezare de cealaltă parte a muntelui, în lungul pasului, Eghersec pare o așezare târzie de secol al XIX-lea, dincolo de ea, deja la Sân Martin se pare că suntem în prezența unei localități atestate încă din 1332 sub forma de Zenth Marton. Nu avem informați dacă cetatea de pământ dintr-o epocă neprecizată semnalizată la marginea acestei așezării în punctul Făget, este dacică precum indică mai multe obiecte ceramice semnalizate cu prilejul efectuării unor lucrări la drumul Uzului[59].

Indiferent dacă acceptăm definirea acestui drum ca unul al uzilor cu denumirea de Uz dată anterior atestării documentare, care a înlocuit vechiul nume slav de râul Bârza așa cum propune plauzibil V. Cojocaru prin opoziție și diminutivare cu principalul său afluent Bărzăuța,[60] suntem în prezența unui pas folosit cu mult înainte de consemnarea sa în documente, cel puțin ca potecă interzisă, plai al cucului, drum care nu va cunoaște însă o consacrare decât în secolul al XVIII-lea, fără să dezvolte la capetele sale mari emporii comerciale.

Singura situație neclară în privință locului unde își exercitau atribuțiile, dar dovadă totuși a unor transformări din zonă, este cea a străjerilor de la Dofteana, localitate aflată pe Trotuș, între Târgu Ocna și pasul Uzului. Chestionarul efectuat de A. Odobescu între 1871-1874 identifica în zona Dofteana, două astfel de toponime, Straja mare și Straja mică[61]. Târziu în secolul al XIX-lea cei din Dofteana își aminteau că înainte să fie lăturași la ocnă fuseseră plăieși[62]. Așezarea este atestată încă din 1436 ca proprietate a lui Balea Plopescu[63]. Urmărind detaliile donației, constatăm asemănări de situație cu donația lui Iliaș Șanga, de la Urminiș. Voievozii Iliaș și Ștefan, întăresc lui Balea Popescu, un sat pe Tazlău- Țopeștii și trei sate pe Trotuș, cu hotare din veac. Suntem martori încă o dată în această zonă a unei stăpâniri peste două văi. Doar două sate de pe Trotuș au putut fi identificate în

[57]Vlad Cojocaru, *Op. Cit*., p. 58-59.
[58] *Documente privind istoria României*, A, XVII, vol. 2, p. 197-198.
[59] Valeriu Cavruc, *Repertoriu Arheologic al Județului Harghita*, seria Monografii arheologice II, Ed. Carpații Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 2000, p. 203.
[60] Vlad Cojocaru, *Op. Cit*., p.58.
[61]C. Stoica, *Enciclopedia*, p. 157 - BAR, manuscris nr. 223, f. 401, 443.
[62] *Ibidem*, p. 255 Informație din 1805.
[63] *DRH*, I, A, Moldova, p. 225-227, doc. 162 din 1436.

document – Brătieștii și Duhtana, al treilea nume fiind ilizibil, doar litera i din final putând fi identificată. Numele său nu putea fi decât Plopești, așa cum aflăm dintr-un act de vânzare ulterior din 1519, când Ștefan, voievodul Moldovei întărește lui Cozma Șarpe postelnic satul Plopeștii pe Trotuș cumpărat jumătate de la Cerna și Bura, nepoatele de soră a lui Balea Plopescu și cealaltă jumătate de la Sacotă, cumpărătorul donând satul în același an mănăstirii Tazlau[64]. Prin aceste trei sate de pe Trotuș, aflate pe ambele maluri, trebuie să se fi exercitat controlul plaiurilor și al văii de către cei de la Duhtana la început, până când au început să apară schimbări de proprietari. Funcțiile lor probabil au fost preluate de cei din Dărmănești pe măsură ce așezarea lor a crescut. Așa s-ar explica schimbările petrecute și înlăturarea lor din straja domnească pe care și-o aminteau târziu. Remarcăm totuși ca acest document este cu 3 ani mai vechi decât donația Poienii Borila lui Iliaș Șanga. Acest lucru nu face decât să demonstreze că se exercita control și asupra zonei de la vărsarea Urminișului în Trotuș[65] înainte de octombrie 1439, momentul donației de la nord a Poienii Beleghet către Giurgiu Moian, dar mai ales înainte de 1443 donația poienii Borila către Iliaș Șanga. Este un argument în plus că Poiana Borila trebuie legată de sosirea în zonă a familiei Borleștilor în 1419 când devin proprietarii singurului sat din afara nucleului lor central- cel de la Câmpul lui Dragoș, și anume Provozeștii, situat în partea de jos a culmii Moinești. Indirect e o dovadă a controlării cursului superior a Trotușului către izvoare, documentar, din vremea lui Alexandru cel Bun.

Un document datat 16 decembrie 1442[66], de la Ilie voievod, catalogat ca un fals din secolul al XVI-lea de către editori primului volum de documente privind Moldova, încă unul din falsurile mănăstirii Bistrița comise probabil până în 1631-1635[67] deși prin bogăția toponimică ar părea mai degrabă de secol al XVIII-lea, în beneficiu propriu, act prin care satul Lucăcești pe Tazlaul Sărat a lui Oană Porcul era dat mănăstirii, merită atenție în contextul analizei noastre. Hotarele satului sus citat erau Sălătruc, Fântâna Neagră a Păcurii, gura Zemeșei, Dâlma, Carpiniș, Vârful Cușmei, Izvorul Negru, Asău, Hemeiuș, Urmeniș, Vf. Osoi. Documentul fals redactat în cancelaria Bistriței, oricum în folosul ei general, propune la data la care a fost redactat o perspectivă interesantă asupra relațiilor dintre văile munților în

[64] C. Stoica, *Dicționarul*, p. 242.
[65] Plopeștii satul medieval, astăzi Plopu, se află câțiva kilometri mai jos de punctul de vărsare al Urminișului în Trotuș.
[66] *DRH*, A, I, p. 429-430.
[67] Maria Magdalena Székely, Ștefan cel mare și Mănăstirea Bistrița în „*Analele Putnei*", IX, 2013, 1, p. 151–182, p. 151-152 detalii despre un scandal finalizat cu procese, în care cei acuzați de plastografie erau de la mănăstirea Bistrița, scandal în care sunt date la iveală practici ale mănăstirii, modalități de a falsifica documente.

sectorul străbătut de apele Tazlăul Sărat, afluent al Tazlăului Mare și Apa Asăului, aflată la câțiva kilometri de punctul de vărsare în Trotuș.

Dincolo de o primă atestare la momentul săvârșirii falsului a unei întregi serii toponimice cu mult înainte de atestarea lor documentară ca așezări, indirect acest document indică posibilitatea unor poteci, a unor căi laterale de acces către pasul fără nume la acest moment ce se va numi în curând Ghimeș, transversal peste munte și nu în lungul văii Trotușului unde, așa cum am văzut erau poienile slujbașilor credincioși ai domniei. Punctele atestate poartă și astăzi acele nume. Aceste drumuri laterale, pot justifica menținerea unor puncte de strajă și vamă în interiorul țării, multă vreme după ce frontiera în sine mutase marginea țării în altă parte. Așa s-ar putea explica vama de la Tazlău atestată încă de la 1431 sau cea cu atestare târzie de la Comănești. Falsul document al Bistriței, apropie prin punctele menționate, valea Tazlăului de valea superioară a Trotușului, prin transgresiunea laterală a celor două culmi muntoase care le despart. Faptul că acest gen de transbordare s-a practicat, este dată de prezenta a doua nume de pâraie cu origine comună, chiar daca ele sunt atestate târziu. Astfel din Valea Asăului[68] cea de-a doua creasta ce despărțea Bazinul Tazlăului de cel al Trotușului, putea fi traversată prin puncte precum Pârâul Agăștin - afluent al Apei Asău, peste creastă până se intra pe valea Agășului, pârâu afluent al Trotușului. Menționarea în textul documentului dovedit fals al toponimul Asău, așezare care a apărut însă în secolul al XIX-lea, toponim aflat la prima sa atestare și a toponimului Izvorul Negru atestă o vechime a acestora cu mult mai veche[69]. Și toponimele de poiana Bâtcilor păstrate în apropierea acelor locuri de creastă sunt o amintire ale acestor puncte de evitare a vămii. Sigur nu puteau fi drumuri de care. Iar drumul nu se putea opri în pasul Ghimeș.

Revenind la datarea documentului, constatăm că deja în 18 aprilie 1576[70] el a fost echivalat cu un original iar Petru Șchiopu, voievodul Moldovei întărea mănăstirii Bistrița satul Lucăcești, pe Tazlăul Sărat, până la Fântâna Neagră și până la Zemeș, tocmai în virtutea documentului „original" de la Ilie voievod,

---

[68] Acest toponim este menționat și în anexele hărții lui Hora von Otzellowitz din 1790, conform datelor din lucrarea nepublicată I. Donat, Șerban Papacostea-*Ținuturile dintre Carpați și Siret într-o descriere austriacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. (Manuscris consultat grație domnului S. Papacostea).

[69] Acest drum de transgresiune laterală a fost folosit în primul război mondial, când o mică unitate românească intrată pe valea Asăului, a reușit să respingă atacul german și să dea linia frontului înapoi, după ce a traversat muntele pe văile pâraielor Agaștin si Agăș și au căzut in spatele trupelor germane care reușiseră să rupă frontul în pasul Ghimeș, iar acum amenințau să cadă în spatele frontului de la Oituz și Cireșoaia.

[70] *Documente privind istoria României*, A, Moldova; veacul al XVI-lea, vol. III, (1571-1590), p. 67-68, nr. 191; C. Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 296-297.

reconfirmând cu acest prilej mănăstirii și veniturile vămii de la Tazlău și ale vămii mici de la Bacău.

Așadar toată seria toponimică ce atestă prezența umană prin moșii între valea Tazlăului și valea Asăului, atestată prin documentul fals din 4 oct. 1440 atestă realități teritoriale anterioare anului 1576. Falsul act de proprietate al Bistriței, era încă o dată întărit pe 21 august 1582[71], când Iancu Voievod împuternicea mănăstirea Bistrița să țină vama cea mică de la Băcău și cea de la Lucăcești din întâmplare, pe moșia mănăstirii.

Considerăm în urma cercetării documentare că a existat un drum, pe sub munte, în lungul văii prin intermediul localităților aflate deja pe traseu sau care vor apărea, aflate între intrarea de la Oituz în Moldova și satele de la Vărsarea în Trotuș a Urminișului și a interfluviului Urminiș - Tazlăul Sărat. De fapt vechimea drumul de astăzi, este cel puțin medievală. O soluție alternativă ar fi fost pe valea Tazlăului, până la Tescani.

Ca și concluzie, referitor la prezența văii Trotușului în componența teritorială a Moldovei, remarcăm documentar existența unui cap de pod în zona de confluență a Oituzului cu Trotușul cu începere din 1395, fără să avem dovezi în acest moment dacă prezența moldovenească acolo a fost mai veche, la pachet cu noul titlu a lui Roman I 5 ianuarie 1393 retradusă de puțină vreme „voievod moldovean și moștenitor al întregii țări valahe”[72] sau a fost realmente o forțare, o traversare rapidă a Trotușului și preluarea controlului asupra Oituzului de către Moldova în preajma invaziei trupelor lui Sigismund, cap de pod care continuă să fie atestat documentar și în perioada următoare -1408, 1410, fără să avem dovezi că a existat o altă campanie maghiară în zonă, o stăpânire muntenească, etc.

În jurul acestui cap de pod, avem dovezi că la sud, Borzeștiul, *unde s-a chemat Radu Dumbravnic*[73] pe Trotuș, era deja în Moldova în 1430, iar aproape de gura de vărsare în Siret, Adjudul era deja în 1433 sub stăpânirea Moldovei, iar la nord, deși cursul moldovenesc al Trotușului este ușor NV către NE, către izvoarele Trotușului și ceea ce se va numi ulterior pasul Ghimeș, avem atestată documentar prezența moldovenească în 1439 când este atestată poiana Beleghet, aproape simultan cu Adjudul iar 4 ani mai târziu, în 1443 când este atestată poiana Borila. Există totuși posibilitatea, având în vedere actele unor proprietăți atestate de la urmașii lui Alexandru cel Bun, ca prezența moldovenească pe Trotuș, la nord de

---

[71] *DIR*, A, Moldova, veacul al XVI-lea, vol III, p. 87, nr. 244; C. Stoica , *Enciclopedia*, 2017, p. 297

[72] Șerban Papacostea,” La începuturile statului moldovenesc, Considerații pe marginea unui izvor necunoscut”, în *Studii și materiale de istorie medie*, VI, 1973, p. 47.

[73] *DRH*,A, Moldova, Vol. 1, doc. 96, p. 143; Un document foarte lacunar, un perilipsis după un ispisoc a lui Alexandru vodă din 6938, adică 1430, transcris în octombrie 1765.

Oituz și târgul de la Trotuș să fi fost ceva mai veche, decât cea din zona Adjud, chiar dacă atestarea documentară este aproape simultană.